

K študiju arheologije na Slovenskem

©Mitja Guštin

Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete, Univerza v Ljubljani

Arheološka terenska in kabinetna raziskava je specifična oblika dela, ki samo z dobro šolo in nadaljnjim izobraževanjem ter usposabljanjem kot samoumevnim procesom lahko omogoči kvalitetno interpretiranje arheološkega vira. Med stalnice v arheologiji zato sodi osnovni dodiplomski in podiplomski študij ter permanentno izobraževanje.

Študiji na slovenskih univerzah so bili še do nedavna s svojimi dodiplomskimi programi usmerjeni k usposobljenosti študentov za konkretno delo, službo v okviru posamezne stroke. Iz praktičnih razlogov, sistematiziranih in zagotovljenih delovnih mest, so se v večini humanističnih strok (razen arheologije, ki je že ves čas samostojni študij) razvili ob pedagoških tudi t. i. nepedagoški programi, ki so omogočali usmeritev diplomanta za delo v raziskovalnih inštitutih, arhivih, muzejih, zavodih za spomeniško varstvo ipd.

Dodiplomski študij arheologije na Univerzi v Ljubljani je povsem odvisen od tradicije in kadrovske zasedbe Oddelka za arheologijo (odslej Oddelek; glej Zbornik 1919-1999, 145-173). Študijske vsebine na dodiplomski ravni so bile z mlado generacijo učiteljev (Teržan, Slapšak, Djurić, Knific, kasneje tudi Guštin in Budja) podrobno načrtovane z novimi vsebinami, skladno s sodobnimi trendi v svetu (npr. teorija, metodologija, krajinske študije, paleoekologije).

V zadnjih desetletjih je bila strategija soodvisna s splošnim družbenim razvojem, ki je še v osemdesetih letih 20. stoletja zagotavljal stalne oblike zaposlitve. Zato je Oddelek z ustreznim študijskim programom poskušal diplomantu zagotoviti znanje, ki bi ga pripravilo na delo v muzejstvu in spomeniškem varstvu ter tudi za status mladih raziskovalcev ali asistentov stažistov v raziskovalno-inštitutski sferi.

Strategija izobraževanja na Oddelku se zrcali skozi redno dopolnjevanje študijskega programa. Natančna analiza le-tega bi pokazala prizadevanja in zavzetost članov Oddelka zagotoviti posamezne vsebine, potrebne za študij arheologije. Strateških programov, razen teksta Božidarja Slapšaka ob kandidaturi za predstojnika v šolskem letu 1987/88 pod naslovom *Ljubljanska arheološka šola?*, ni bilo.¹ Izobraževanje se je razvijalo skladno z razvojem kadrov na Oddelku, povezavo s specialisti na drugih oddelkih Univerze v Ljubljani in deloma tudi s specialisti iz stroke iz drugih ustanov. Nekoliko pa vpliva na vzpodbudo

posameznih področij tudi politika predstojnika v posameznem mandatu.

Podiplomsko izobraževanje v obliki (specializacij) magistrskega ali doktorskega individualnega študija je povezano predvsem s kadrovanjem na Oddelku za arheologijo Univerze v Ljubljani in Inštitutu za arheologijo ZRC SAZU; izven teh dveh raziskovalnih ustanov je podiplomski študij odvisen od strokovnih ambicij posameznikov v muzejih in zavodih za varstvo kulturne dediščine. Prav v teh okoljih pa so sorazmerno redki podiplomski diplomanti, saj je, kot kaže, težko povezati redne delovne obveznosti s podiplomsko študijsko nadgraditvijo strokovnega znanja.

Permanentnega izobraževanja z arheološkimi vsebinami, kamor prištevamo vse oblike strokovnega društvenega povezovanja, ki so bile tja do osemdesetih let 20. stoletja kar številne, tako na republiški (glej objave tematskih posvetovanj v *Arheološkem vestniku* in od leta 1981 dalje aktualnost vsebinske zasnove *Arhea*), kot tudi na državni (jugoslovanski) ravni s kongresi, tematskimi sekcijami (*Materijali* 1-22), bodi s področja teorije, metodologije ali usmerjenih kulturnozgodovinskih tem, skorajda ni več.

Temu so v zadnjem desetletju še najbližje muzealci z rednimi predavanji in zborovanji na temo muzejskega dela; na ta način spremljajo dogajanje doma in v svetu ter imajo možnost apliciranja sodobnih trendov v svoji stroki in ustanovi. Morda bi smeli sem prišteti tudi strokovne izpite, ki pa zaradi vsebine in izvedbe znotraj stanovske skupnosti muzealcev ali konservatorjev le niso del procesa nadgradnje znanja v stroki. Osemdeseta in začetek devetdesetih let 20. stoletja so v izobraževanje na Oddelku za arheologijo prinesla novo kvaliteto z razširitvijo študijskih vsebin, kot so artikulirane vsebine predmetov arheološke metodologije, arheološke teorije in zgodovine, oblikovanje novega predmeta arheologije mlajših obdobj ter vrsta specialističnih ciklov predavanj predvsem s področja paleoekologije.

Korak naprej v študijsko-raziskovalnih možnostih Oddelka je bila pridobitev dodatnih študijskih in delovnih prostorov na Tobačni in kasnejša preselitev vsega Oddelka na Zavetiško ulico. Ob mnogo boljših prostorskih možnostih za študente in učitelje je v tem obdobju odločilnega pomena tudi t. i. *komputerizacija* tako zaposlenih kot študentov.

Splošni izobraževalni trendi na Slovenskem v devetdesetih letih 20. stoletja in tudi v naslednjem desetletju nakazujejo, da se bo, tako kot drugod v Evropi, za visokošolsko

¹O možnostih oblikovanja novih in nekoliko drugačnih interdisciplinarno naravnanih študijskih programov na univerzitetnih središčih jugovzhodne Evrope glej Guštin 2001.

izobrazbo odločalo vedno več mladih. Zaključen univerzitetni študij bo imperativ 21. stoletja na večini področij človekovega udejstvovanja. V tem pogledu prihaja splošni dvig izobrazbe, ki je še do nedavna po številčnosti veljal za maturante gimnazij, na podoben obseg za diplomante univerzitetnega študija.

Za dejansko strokovno usposobljenost in kompetitivnost v posamezni (v našem primeru predvsem humanistični) stroki, bo zelo kmalu potrebno (tako kot je to že kar nekaj časa v sosednji Italiji, Avstriji in drugod) pridobiti dodatna specialistična podiplomska znanja, ki bodo diplomantom omogočala pridobitev dodatnega strokovnega znanja in zagotavljala usposobljenost za opravljanje konkretne službe ali projektne naloge.

Zahteve za podaljšanje univerzitetnega študija v okviru podiplomskih programov za pridobitev primernega in uporabnega strokovnega znanja temeljijo na vedno večjem obsegu študijskega usposabljanja, ki je potrebno za uspešno vključevanje v delo v posamezni stroki.

O nekaterih problemih, ki tarejo dodiplomski študij, je bilo delno govora na posvetu "Razvoj visokega šolstva v Sloveniji" konec novembra 2001. Iz naslovov prispevkov kot npr. *Globalizacija in univerza* (Janez Juhant), *Visokošolske in raziskovalne ustanove ob vključevanju Slovenije v EU – konkurenca ali povezovanje* (Marjetka Golež Kaučič), *Visokošolski študij in vprašanje slovenske narodne identitete* (Marija Stanonik), *Vstop naših univerz v enoten evropski visokošolski prostor – scenarij, ki se ne bi smel zgoditi* (Zoran Grubič), *Univerza – poslednji socialistični gigant* (Marko Kos), *Univerza in inštituti – skupna ali ločena prihodnost?* (Darja Mihelič) je razvidno, kakšni so globalni problemi.

Nekaj razprave je bilo usmerjene tudi v sedanjo in bodočo mrežo visokošolskih zavodov na Slovenskem, le redki pa so se dotaknili tudi kvalitete študija kot npr. *S konkurenco do odličnega študija* (Milan Vodopivec), *Kvaliteta diplomantov kot zrcalna slika kvalitete predavateljev* (Dragan Petrovec) in *Izboljšave študija družboslovja pri nas* (Franjo Štiblar).

Slovenski univerzitetni prostor je v osemdesetih letih doživel močno transformacijo na različnih ravneh. Srednješolcem je bil študij zlahka dosegljiv, na univerzi pa so se v Ljubljani srečali s študenti vseh slovenskih regij in s številnimi kolegi iz drugih jugoslovanskih republik. V veliki meri, še posebno v času aktivnega sodelovanja s svetom neuvrščenih, tudi s študenti iz tujine. Zato lahko to obdobje ocenimo kot zelo odprto, tako v smislu dostopnosti študija kot raznovrstne sestave populacije.

Odmiranju Jugoslavije in koncu njene vodilne vloge v tretjem svetu je sledil upad študentske populacije iz tujine in sosednjih republik. Obenem se je širom Slovenije ustanovila vrsta regionalnih visokošolskih ustanov, namenjenih predvsem lokalno-regionalnim potrebam. Z delnim podvajanjem študijskih programov v regijskih središčih in nenačrtovano policentralizacijo prihaja do utenjenosti visokošolskega prostora. Nekdanje mobilnosti študentovske populacije proti Ljubljani, iz regije v (univerzitetno) središče, ki se je v preteklosti izkazala praviloma kot dobra in je tudi sicer za homogenost (državne) skupnosti eden temeljnih predpogojev, ni več.

Pokrivanje prostora – čim večjo zastopanost regij v posameznem letniku – je Oddelek pri sprejemnih izpitih, dokler so bili še v njegovi pristojnosti, upošteval kot eno pomembnih meril. Ta ključ se zdi še danes zelo pomemben pri oblikovanju novih diplomantov v stroki, ki je pri reševanju in interpretiranju dediščine v veliki meri odvisna tudi od povezanosti posameznika z okoljem.

Slovenski univerzi uvajata z meduniverzitetnimi sporazumi o opravljanju posameznih semestrov ali letnikov v tujini mobilnost študentov, ki je sicer po naravni poti v precejšnji meri prisotna v državah ali večjih jezikovnih skupnostih z več sorodnimi univerzitetnimi študijskimi programi.

To je vsekakor dobrodošla možnost, ki jo velja vzpodbujati, čeprav si moramo prizadevati odličnost in kompetitivnost študijskih programov doseči tudi znotraj slovenskega jezikovnega prostora.

V najnovejšem času sta univerzi začeli z uvajanjem nabirno-izbimega sistema študija, s katerim ima študent možnost po lastni presoji pridobiti interdisciplinarno oblikovano izobrazbo oz. mu je omogočeno, da študijski program deloma prilagodi osebnim afinitetam. Uvedba nabirno-izbimega sistema omogoča študentu, da si zagotovi interdisciplinarno ali deloma usmerjeno izobrazbo, ki ustreza njegovim sposobnostim in mu omogoča morda tudi lažjo uveljavitev v življenju.

Družbene razmere v devetdesetih so pripeljale sčasoma do sprostitve vpisa na arheologijo do te mere, da imamo v letu 2001/2002 več kot 140 redno vpisanih študentov. Tolikšna populacija zahteva, da revidiramo tradicionalne predstave o študiju arheologije in poiščemo nove modele, ki zagotavljajo razvoj akademske sfere in bodočnost diplomantom. Ob vpisu t. i. *kineske generacije* na študij arheologije v Beogradu naj citiramo pokojnega akademika Alojza Benca, tvorca monumentalne *Praistorije jugoslovenskih zemalja* (I-V, 1979-1987):

Greška je što se dovolilo studiranje tolikom broju mladih ljudi. Nema to nigdje na svetu. Gdje se može zaposliti hiljadu mladih stručnjaka? Mi možemo zaposliti u Jugoslaviji najviše 30-40 ljudi u dvije ili tri godine, i to je sve. Prema tome mislim da je izlaz u tome, da se smanji broj upisa i da se ide na studiranje jedne desetine ili petnajestak studenata na pojedinim univerzitetima. Tada će oni zaista dobiti pravo znanje i tek onda će moći za koju godinu da se i zaposle. Ovako, to je prilično izgubljena generacija! (Benac 1986, 14).

Kaj pomenijo nadaljnje povečanje študentske populacije in obetajoči se novi univerzitetni oddelki ali programi za študij arheologije na Slovenskem?

Študij arheologije ali z arheologijo povezanih predmetov se razen na Univerzi v Ljubljani deloma že izvaja na podiplomskih modulih Fakultete za podiplomski humanistični študij (ISH) v Ljubljani. Sicer pa je arheološki študij že več kot desetletje deziderat na mariborski univerzi; pojavljajo se razmišljanja o nekaterih študijskih predmetih iz arheologije tudi pri novonastajajočem programu Univerze v Kopru in prejkoslej bodo z arheologijo povezani predmeti aktualni še v kakšnem drugem nastajajočem visokošolskem centru na Slovenskem.

Razlogi za to niso racionalni kot npr. v kadrovskem primanjkljaju arheološko izobraženih diplomantov, temveč odražajo afiniteto posameznikov, ki sodelujejo pri oblikovanju vsebin novih univerzitetnih središč in iskanju novih študijskih programov. Temu je v pomoč tudi nekakšna romantična dovtetnost lokalne skupnosti za arheologijo in domoznanstvo.

Lokalni interesi in razboritost posameznikov bodo prejkoslej sprožili iniciativo, da bodo nekatere teme iz zgodovine starega veka, arheologije, konservatorstva kmalu zaželele tudi na drugih visokošolskih ustanovah. Najprej kot posamezni izbirni predmeti, vpeti v izbrane študijske smeri, ali kot del nabirno-izbirnega sistema, kasneje pa kot posebni moduli ali specializacije študijskih programov. Deloma se to že dogaja in temu zato velja posvetiti nekaj misli, ki bodo morda pripomogle k nadaljnjemu razvoju študija arheologije na Slovenskem.

Arheološka stroka ima veliko problemov, ki so posledica menjave generacij, spreminjanja razmer v drugačnem (tudi slabšem in neprimernem) vrednotenju kulture in znanosti v obdobju tranzicije, institucionalni zaprtosti oz. medsebojnem izključevanju in izrazitem individualizmu

tistih, ki delamo v stroki. Zavedanju, da je treba znati artefakt odkriti, razstaviti in interpretirati ter ga obravnavati kot javno dobrino, za kar nas pripravlja šola in je predmet naših delovnih razmerij, je treba dati ponovno veljavo. Prepogosto je v času sodobnih tehnologij prisotna miselnost, da je bistvo našega dela izkopati, biti avtor ali posedovati artefakt (o tem v naslednji številki *Arheo*).

V zvezi s študijem arheologije moramo vsekakor pritegniti sporočilu evropskih ministrov za šolstvo, ki so poudarili, *da je visoko šolstvo javna dobrina in da bi programi za pridobitev izobrazbe morali biti različno usmerjeni in imeti različne značilnosti, da bi ustrezali raznovrstnim potrebam posameznikov, izobraževanja in trga delovne sile* (Praga 19. 5. 2001). Sam bi temu dodal, da je pri tem velika odgovornost visokošolske ustanove do diplomantov, v našem primeru Oddelka, da ponudi ustrezne vsebine študijskega programa, ki jih usposobijo za delo v stroki in izven nje.

Če začnemo s potrebami posameznika, je znotraj študijskega procesa danes velik problem, kako motivirati študentsko populacijo za študij in kako usposobiti mlado generacijo za študijsko – raziskovalno delo v arheologiji. Istočasno, z roko v roki, je pred nami naloga vzpostaviti študentu (in učitelju) prijazen študij arheologije – približno takšnega, kot ga lahko vidimo na nekaterih univerzah v tujini.

Pri oblikovanju pedagoškega dela na dodiplomskem študiju vidim med drugim naslednje naloge:

- Pri diplomantih je treba vztrajati na širši humanistični strokovni izobrazbi in specifičnih delovnih sposobnostih, ki jih zahteva stroka.
- Raziskovalni način dodiplomskega študija je možen izključno z oblikovanjem manjših študijskih skupin in seminarskim načinom dela. Vzorov za to je ničkoliko, tudi v večjih univerzitetnih središčih z močnimi kadrovskimi zasedbami. *Ni dvoma, da mora šola usposabljanju za postopke črpanja in razlage arheološkega vira dajati prednost pred ekstenzivnim podajanjem pozitivnega vedenja o predmetu* (Slapšak 1987).
- Opredeliti se za takšno širino in kvaliteto izobrazbe diplomantov, ki bo omogočala zaposlitev tudi izven arheologije in obenem zagotavljala kvalitetno osnovo za podiplomski študij.
- Zmanjšati število učiteljev v študijskem procesu. *Učitelj mora vsaj na dodiplomski stopnji predavati*

osnove predmeta, na katerem temelji predmet, s katerim se ukvarja kot znanstvenik (Mencinger 2001, 20).

- Vzpodbuditi rednejše zaključevanje študija na diplomski stopnji (študijsko povprečje se giblje med 7 in 8 leti).

Pri podiplomskem študiju moramo ponuditi programe in vzpodbujati podiplomske oblike študija pri že zaposlenih arheologih in mladih diplomantih, ki so pokazali v diplomskem študiju zanimanje za interpretacijo arheoloških virov. Pri tem je pomembna vključitev specialistov z drugih univerz, inštituta, muzejev in zavodov.

Razlogi, kot so tradicija, kadri, knjižni fond ljubljanskih ustanov (Narodni muzej Slovenije, Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Oddelek za arheologijo Univerze v Ljubljani), kakor tudi zadostno število diplomantov v dovoljšni meri utemeljujejo matičnost in nadaljnji razvoj študija arheologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Vendar pa je v stroki, še posebej tam, kjer že izvajamo pedagoški program študija arheologije, potrebno razmisliti, kako doseči ravnovesje med naraščajočo populacijo in (pre)idealno zastavljenim usposabljanjem diplomantov. Kako priti do kvalitetnejše (bolj humanistično in literarno izobražene) generacije in kako narediti študijsko vzdušje prijaznejše, sta prioritetni nalogi.

Za doseg le-tega se ponuja kar nekaj možnosti. S problemom se moramo v prvi vrsti soočiti tisti, ki imamo z univerzitetnim sistemom izkušnje in ki to delo opravljamo profesionalno. V zvezi z uvedbo nabirno-izbirnega načina študija so v pripravi nekatere obetavne spremembe:

1. Študijski program Oddelka in Filozofske fakultete je bil prenovljen po nabirno-izbirnem sistemu tako, da bo študentu omogočal prilagoditi študijske vsebine svojim sposobnostim (prednost – nabirno-izbirni sistem je v zagonu; pomanjkljivost – še vedno velike študijske skupine).
2. Razdelitev študija arheologije na:
 - uvodni, splošni del (I. in II. letnik), v katerem so predavane osnove arheologije s pomočjo učbenikov in priročnikov (za metodologijo jih imamo že kar lepo število: Harris, Moberg, Barker, Klejn, Gardin, Rimsko podeželje, tematske številke *Arhea* oz. posamezni prispevki) in na

seminarski del z manjšimi skupinami predvsem pri enem, največ dveh arheoloških predmetih, kjer se v III. in IV. letniku naučijo uporabljati raziskovalne postopke v arheologiji.

Ob tem bi veljalo razmisliti tudi o nekaterih drugih možnostih:

1. Razdelitev današnjega študija arheologije na Filozofski fakulteti na tri samostojne študije npr. prazgodovina, antika in srednji vek. Povezava med njimi bi bili predmeti kot metodologija, teorija, naravoslovje ipd.
2. Ustanovitev novih arheoloških oddelkov npr. na univerzah v Mariboru in Kopru z enakim, podobnim (poudarek na muzeologiji ali konservatorstvu) ali povsem drugačnim programom (npr. antičnimi študijami v Kopru, srednjeveškimi študijami v Mariboru ali Celju).

Vodilo k takšnemu razmišljanju so že omenjena morebitna disperzija dodiplomskega študija arheologije v skladu z napovedmi o razvoju drugih univerzitetnih središč, evidentno prevelik vpis na študij arheologije in želja po uspešnejšem ter tudi hitrejšem diplomiranju.

Ugotoviti je treba prednosti, ki bi jih ustanovitev novih oddelkov za študij arheoloških vsebin na Slovenskem prinesla. Pri ohranitvi enega samega oddelka tudi v perspektivi je potrebna premišljena povezava med nabirno-izbirnim sistemom in razdelitvijo študija arheologije na splošni in seminarski del. Z načrtno ustanovitvijo novih oddelkov za študij arheologije tako v Ljubljani kot v drugih univerzitetnih središčih bi pridobili glede na študentsko populacijo manjše študijske skupine in zelo verjetno kvalitetnejše možnosti študija. S premišljenimi kompatibilnimi programi pa bi lahko ustvarili pogoje za prehajanje študentov z enega oddelka na drugega, iz ene regije v drugo.

LITERATURA

- BENAC, A. 1986, Diskusija. – *Arheo* 5, str. 13-14.
- GUŠTIN, M. 2001, Katastrofa, kaj potem? – V: KNEZ, D. (ur.), *Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Velenje 3.-5. 10. 2001.* – Ljubljana, Velenje, str. 136-139.
- MENCINGER, J. 2001, Bodočnost Univerze v Ljubljani. – V: *Razvoj visokega šolstva v Sloveniji.* – SAZU, Ljubljana, str. 19-23.

SLAPŠAK, B. 1987, *Ljubljanska arheološka šola?* Neobjavljeno nastopno predavanje. – Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete, Ljubljana.

ZBORNİK 1919-1999: *Zbornik Filozofske fakultete: 1919-1999*. – Filozofska fakulteta, Ljubljana.